

Minnesanteckningar

Åtgärdsarbete i vatten – exempel, inspiration och finansiering, 26 oktober 2015

Plats: Salongen, Länsstyrelsen i Kalmar

Närvarande: Bertil Lundgren, Borgholms kommun; Susanna Minnhagen, Kalmar kommun; Carl-Johan Månsson, Hushållningssällskapet; Karin Löfström, Kalmar kommun; Pernilla Landin, Torsås kommun; Karl-Gustaf Eklund, Torsås kustmiljögrupp; Pia Prestel, Torsås kustmiljögrupp; Niclas Solberg, Ölands Trolling och Sportfiskeklubb; Lars Karlsson, Ölands Trolling och Sportfiskeklubb; Dennis Wiström, Västerviks kommun; Jens Nilsson, Mönsterås kommun; Jonas Nilsson, Linnéuniversitetet; Anna Thore, Kalmarsundskommissionen; Kristin Bertilius, Borgholms kommun; Anna Carnelius, Kalmar kommun; Maria Kappling, Tjust och Botorpströmmens vattenråd; Tobias Facchini, Regionförbundet; Renate Foks, Kalmar kommun; Sten Forsberg, Mörbylånga kommun; Staffan Meijer, Alsteråns kraftverksförening; Olof Engstedt, Sportfiskarna; Bengt-Göran Birgersson, Alsteråns vattenråd; Lena Karlsson, Alsteråns vattenråd; Carola Lindeberg, Vattenmyndigheten; Ann-Charlotte Olsson, Länsstyrelsen; Eva Brynolf, Avd chef Tillväxt och Miljö Länsstyrelsen; Birgitta Eriksson, enhetschef Kulturmiljö Länsstyrelsen; Carina Pålsson, Länsstyrelsen; Erika Nilsson, Länsstyrelsen; Tobias Borger, Länsstyrelsen; Eva T. Hammarström, Länsstyrelsen; Anders Kjellberg, Länsstyrelsen; Jens Ratcovich, Länsstyrelsen; Henrik Karlsson, Länsstyrelsen; Rita B. Jönsson, Länsstyrelsen

1. Inledning

Landshövding Stefan Carlsson, tillika ordförande i vattendelegationen för Södra Östersjöns distrikt, hälsade alla välkomna och inledde med en kort sammanfattning av arbetet med åtgärdsprogrammet inom vattenförvaltning. Frågan om finansiering för programmet är nu uppe hos regeringen och möten med miljödepartementet kommer att hållas för att diskutera det stora behovet av finansiering för åtgärderna. Sverige kan vänta kritik från EU om vi inte kan visa hur våra åtgärder för att nå god ekologisk status ska finansieras. Cirka 500 miljoner kronor per år beräknas åtgärderna riktade mot enbart övergödning kosta. Beslut om åtgärdsprogrammet för nästa cykel kommer att fattas av delegationen i december, oavsett beslut och besked från regeringen.

Landshövdingen poängterade vikten av det konkreta fysiska åtgärdsarbetet som genomförs av kommuner och föreningar i länet, det är genom detta arbete som vi kan förbättra vattenkvaliteten!

Efter landshövdingens välkomnande berättade Carina Pålsson från Vatteningenheten om dagens program och syftet med mötet, som är att ge inspiration och kunskapsutbyte mellan alla samlade, samt bidra till att vi blir ännu bättre på att jobba med åtgärder i länet och förhoppningsvis även blir fler åtgärds genomförare. Därefter följde en presentationsrunda av alla närvarande.

2. Biotopvård på Öland

Först ut att berätta om praktiskt åtgärdsarbete var Niclas Sohlberg från Ölands trolling och sportfiskeklubb. Han berättade om fysiska åtgärder som genomförts i öländska bäckar för att förbättra lek för öring. Sex stycken vattendrag har restaurerats med lekgrus, och genomförandet bygger till stor del på ideella krafter. Projekten har inte varit så kostsamma (främst kostnader för grus och sten) eftersom det praktiska arbetet genomförs med ideella krafter. Finansiering har till stor del kommit från Länsstyrelsens fiskevårdsmedel. Lite inspiration och hjälp har hämtats från Gotland, där erfarenhet av liknande åtgärder är stor. Niclas påpekade att pappersarbetet inför åtgärderna för deras del löpt smidigt och att länsstyrelsen har behandlat anmälan om vattenverksamhet och ansökningar snabbt trots sena inskickningar. Niclas lyfte problemet med vilande dikningsföretag och frågan om rådighet då det har varit svårt att få kontakt med berörda och få underskrift från dem som har dikningsföretag. Vidare påpekade han att det finns ett behov av längre fredningstider för bäckarna, bl a eftersom bristen på vatten i Ölandsbäckarna gör att leken sker senare (december-januari), samt fredningsbehov även i mynningarna i de områden där åtgärder gjorts. Fredningen gäller även "catch and release".

Fråga: Har ni sett överlagring av sediment på restaurerade ytor?

- Ja, i åtgärderna har vi försökt att anlägga klackar för att öka vattenströmningen och därmed minska sedimentering på restaurerade ytor. Underhåll kan behövas.

Fråga: Hur ser ni på laxfisk vård kontra åtgärder för gädda?

- Ser inga motsättningar i det. Håller på att starta en ny "gäddvårds" grupp som ska arbeta med att restaurera våtmarker.

3. SWOT-analyser på gårdsnivå – ett projekt som syftar till ökad produktion och minskat näringsläckage

Nästa punkt på programmet var Dennis Wiström från Västerviks kommun som berättade om arbetet med att optimera jordbruksproduktionen på gårdsnivå (agera lokalt) och samtidigt åtgärda svaga punkter så att näringsläckaget minskar (tänk globalt, Östersjön).

Översvämningar, erosion i vattendrag, sedimenttransport mm är problem som kan åtgärdas med lite detektivarbete. Åtgärder i täckdikningen, strukturkalkning och tvåstegsdiken är åtgärder som testats och genomförts med bra resultat. Cirka 10% av den produktiva åkermark har idag tagits ur bruk i Baggstorpsåns avrinningsområde och ersatts med våtmarker, tvåstegsdiken mm. Detta utan att den totala produktionen har minskat! Intresset för åtgärder sprider sig, och många markägare tar själv initiativ till kontakt för rådgivning och åtgärder.

Fråga: Har projektet haft full kostnadstäckning?

- Nej. Dennis har hjälpt till med "pappersarbetet" för t.ex. ansökningar av bidrag och tillstånd.

Fråga: Hur har arbetet finanserats?

- LOVA och landsbygdsprogrammet.

Fråga: Beskuggning är bra, hur ser lantbrukarna på det?

- Ofta positivt om man förklarar fördelarna med beskuggningen. I projektet i Gamleby har alar planterats i söderläge för att få beskuggning.

4. Åtgärdskartering i kustmynnande bäckar

Jens Nilsson från Mönsterås kommun berättade om deras LOVA-projekt som fokuserat på åtgärdskartering i kustmynnande bäckar. I Mönsterås har åtgärdsarbete bedrivits under många år. Mycket har åstadkommit men arbetet blir stundtals lite splittrat till följd av svag kontinuitet. I projektet som nu genomförs med fokus på åtgärdskartering har man vandrat längs de nedre delarna i ett flertal mindre bäckar. Detta har resulterat i att åtgärdsförslag för varje enskild lokal, utan någon prioritering eller rangordning, har tagits fram. Materialet ska presenteras i rapportform och är ett bra exempel på planering och verktyg för fortsatt åtgärdsinriktat arbete. Resultatet är ett värdefullt material som så småningom ska kunna läggas in i VISS. Det finns också en stor pedagogisk vinst med en sådan konkret sammanställning, då det kan ligga till grund för politiska beslut och finansiering. Ett av åtgärdsförslagen som kommunen jobbar vidare med är att få in krav på funktionella kantzoner i arrendet på Svenska kyrkans mark.

5. Åtgärdsarbete i vatten – hur går man tillväga?

Många tycker att det är krångligt med alla ansökningar, tillstånd, finansiering mm för ett projekt. Tobias Borger från Länsstyrelsen visade att det inte är så svårt, egentligen! Han inledde med en kort reflektion över hur viktigt vattnet är i vår vardag och vilka viktiga ekosystemtjänster vattnet ger oss, i form av t ex livsmedel, elproduktion, rekreation mm. I Sverige utövar idag t ex 1.6 miljoner svenskar fritidsfiske som hobby (2013), och det omsätter ca 6 miljarder kronor. Han fortsatte med att berätta om praktiska tips. Om man vill genomföra en åtgärd ska man ha en tydlig plan och den enskilt största faktorn i ett åtgärdsprojekt är oftast dialogen med markägaren. Inte minst eftersom frågan om rådighet (att markägaren godkänner åtgärden) måste lösas, och det ansvaret ligger på verksamhetsutövaren att ordna. Länsstyrelsen prövar dock inte rådigheten men det är en stor styrka i anmälan om man kan visa att markägaren har godkänt åtgärden.

För vattenverksamhet krävs generellt tillstånd från mark- och miljödomstolen. För vissa mindre omfattande vattenverksamheter räcker det med en anmälan till Länsstyrelsen. I den blankett som ska användas för anmälan om vattenverksamhet (finns på länsstyrelsen hemsida) finns en lista på de åtgärder som ryms inom en anmälan istället för tillståndsansökan hos Mark- och Miljödomstolen (kräver MKB och tillståndsprocessen är betydligt mer omfattande än vid en anmälan). För vattenverksamheter där det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen påverkas negativt krävs varken anmälan eller tillstånd (men om det skulle inträffa något under arbetets gång, eller om klagomål på åtgärden framförs, är det den som utfört åtgärden som har skyldighet att bevisa att inga negativa effekter eller konsekvenser uppstått till följd av åtgärden).

Tobias framförde också att det är väldigt få åtgärder som inte godkänns såvida anmälan är komplett med karta, ritningar och har bra beskrivningar om vad som ska göras. Tänk också igenom när åtgärden ska göras, juli – augusti är generellt en bra period för åtgärder i vatten. Det ger att en lämplig tid att skicka in anmälan till länsstyrelsen är januari – mars. Det är också viktigt att tidigt få med aspekterna kring kulturmiljöer i vatten. Vattenfallen i Virserum är ett bra exempel där underlag och hänsyn till kulturmiljöerna togs tidigt. Avseende kulturmiljöer kan det ibland även krävas prövning enligt kulturmiljölagen. För att få information om kulturmiljöer i aktuellt område går det att vända sig till länsstyrelsen handläggare, fornminnesregistret eller anlita konsult med rätt kompetens. Men det är också viktigt att göra en egen bedömning av hur kulturintresset påverkas och det är en stor fördel att man beskriver det i sin anmälan. Det ska också påpekas att det finns väldigt många åtgärder att göra som inte berör kulturintresset i någon större omfattning, byte av vägtrummor, biotopvård och vandringshinder av modern typ.

Välj de enklare åtgärderna först. Dokumentera väl, visa resultaten och lyft fram de goda exemplen i ditt nätverk! Bra åtgärder ger ofta ringar på vattnet och ökar intresset hos markägare.

6. Finansieringsmöjligheter

Efter lunch följde information om tillgängliga finansieringsmöjligheter. Fiskeridirektör Anders Kjellberg var först ut och han informerade om stödmöjligheter från **Europeiska havs- och fiskefonden**, som nu är återinrättad (har legat nere några år). Alla delprogram inom denna fond öppnar 19 november (för kontinuerlig ansökan). Jordbruksverket och länsstyrelsen handlägger olika delar av denna fond. En del av ansökningarna ska gå direkt till Jordbruksverket. Efter nyår börjar de behandlas och första utbetalning kan ske i april. Länsstyrelsen handlägger t ex ansökningar kopplat till vattenbruk (musselodlingar, nya fiskodlingar). Idag finns ett stort tryck på att utveckla blå tillväxt i Sverige.

Jordbruksverket beslutar bl a om bevarandeprojekt för att återställa akvatisk mångfald (gäller även för sötvattensmiljöer), projekt för skyddade områden (gäller även för sötvattensmiljöer), skydd av havsmiljön, och projekt för att öka kunskapen om havsmiljön. I ansökan behöver sökanden bifoga en projektplan, och visa att det finns ett samarbete inom sitt kompetensområde som kvalitetssäkrar projektet. Upp till 5 miljoner per ansökan är möjligt att få. Totalt finns 500 miljoner kronor för åtgärder inom denna fond. Finansiering från EHFF går att kombinera med andra statliga medel, men inte med andra EU-medel.

Därefter informerade Carina Pålsson om **Landsbygdsprogrammet – miljöinvesteringar**. Det finns redan i höst möjlighet att söka stöd för våtmarker (max 200 000 kr/ha och 90% av kostnaderna, syfte näringsretention eller biologisk mångfald) och det nya stödet förbättrad vattenkvalitet (återmeandring, svämplan, fria vandringsvägar mm, stödbeloppet är 90%). I början av 2016 öppnas stöden för tvåstegsdiken och reglerbar dränering. Jordbruksverkets system för dessa ansökningar fungerar ännu inte, så kontakta Jan Sannestam på utvecklingsenheten för mer information och ansökningsblanketter.

Det finns även möjligheter inom Leader. För vattenrelaterade åtgärder i Kalmar län är det ffa Leader Sydost och Kustlandet som berörs. Leader Sydost inkluderar de södra delarna av länet, samt, vad det verkar, kustvattenanknutna åtgärder på Öland och i Kalmar kommun. Kustlandet inkluderar Västervik, Mönsterås och delar av Oskarshamn. Det är möjligt att kontakta och diskutera projektidéer redan nu även om projektansökningar bereds först efter årsskiftet. Baserat på kommunkontakter med Leader Sydost så verkar sysselsättningsfokus viktigt liksom att kunna visa medfinansiering redan vid ansökan.

Därefter informerade Eva T. Hammarström om finansieringsmöjligheter kopplat till **LOVA – lokala vattenvårdsprojekt**. Syftet med LOVA är att komma tillrätta med övergödning och miljödepartementet är noga med att bevara detta fokus, eftersom det finns få andra medel för detta i dagsläget. Sista ansökningsdag 2015 är den sista november. Finansieringen går troligtvis fortfarande att kombinera med Leader och Europeiska havs- och fiskerifonden men inte med Landsbygdsprogrammet. Dock kan specifika åtgärder finansieras av Landsbygdsprogrammet. Kontaktperson är Eva T. Hammarström.

Angående LONA – lokala naturvårdssatsningar så är det bara kommuner som kan söka. Sista ansökningsdag 2015 är den första december. Kontaktperson för LONA är Susanne Forslund på länsstyrelsens Naturenhet.

Det finns också medel för **särskilda åtgärdsprojekt (SÅP)**. Dessa medel kan länsstyrelserna söka för åtgärdsinriktade projekt från HaV. Sista ansökan 2015 är den 9 november och Länsstyrelsen får skicka in två projekt. Inriktning för i år är kustvatten, vikar och skär och länsstyrelsen kommer att skicka in två ansökningar. Sedan tidigare drivs bl a Emåprojekt och Våtmarksprojekt med SÅP-medel.

7. Gruppdiskussioner

Fokus under gruppdiskussionen var att diskutera; 1) Vad behövs för ett effektivare åtgärdsarbete? 2) Hur jobbar vi bättre tillsammans? och 3) Vilka är flaskhalsarna? Även övriga frågeställningar var välkomna och frågor som kom upp var bl a vattenrådets roll i åtgärdsarbetet och hur vi tydligare kan visa på allt åtgärdsarbete som genomförs.

Gruppdiskussionen inleddes i fem mindre blandade grupper med representanter från de olika aktörsgrupperna. Därefter samlades vi och redovisade resultaten i helgrupp;

Vad behövs för ett effektivare åtgärdsarbete?

- Pengar (kontinuerligt)
- Lokal kunskap och vilja
- Resursperson/projektledare på kommunerna (resurs för åtgärdsarbete)
- Politisk vilja
- Definition av "miljönytta"
- Bättre organisation för åtgärdsarbete; ex åtgärdsgrupper och prioritering av åtgärder
- En fast roll och mandat för vattenråden i form av politisk förankring och pengar/resurser
- Kommunen har resurser

Hur jobbar vi bättre tillsammans?

- Skapa en gemensam "organisation" för samverkan/projektledning/resursperson
- Finansiera gemensam kompetens
- Tydliggöra olika roller, ex v Regionförbundets roll, Kalmarsundskommissionens roll etc
- Nyttja vattenråden och deras lokalkännedom
- Synliggöra projekt
- Jobba mer i nätverk (Lst, kommuner, vattenråd och andra aktörer)
- Årlig träff med åtgärdsfokus på länsnivå
- Skapa en kanal/väg in för idéer och därmed möjliggöra genomförande
- Gör det lätt att göra rätt! Lagstiftning, återkoppling anmälan om vattenverksamhet eller ej etc.
- Kalmarsundskommissionen =nätverket som efterfrågas?
- Jobba med kommunikation; intresse skapar intresse
- Nyhetsbrev för vatten på länsnivå

Vilka är flaskhalsarna?

- Bristande kontinuitet (ofta projektform)
- Prioritering av resurser
- Ansökningar och redovisningar tar tid (finns mycket idéer hos ex v vattenråden men svårt att gå vidare)
- Rådighet dikningsföretag

- Projektledning
- Vattenrådets existens/roll. Hur överleva i framtiden?

Övrigt

- Viktigt att lokala åtgärder (ffa genomförda) kommer in i VISS
- Kommunera bättre utåt (gäller såväl gentemot press, kommunnivå och finansieringsnivå)
- Vattenråden = åtgärdsgenomförare?
- Använd resurser som finns i länet, t ex Linnéuniversitetet

Ett stort tack till alla deltagare och till Rita Jönsson och Henrik Karlsson för att ni förde anteckningar!